

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בלק

(חלק יח — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בלק ב

פאתי מואב זה דוד. וכן הוא אומר⁶ ויך את מואב וימדדם בחבל. וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר⁷ בו ומשלו מים עד ים. והיה אדום ירשה זה דוד⁸. שנאמר⁹ ותהיה אדום¹⁰ לדוד לעבדים וגו'¹⁰. והיה ירשה שעיר אויביו¹¹ זה המלך המשיח שנאמר¹² ועלו מושיעים בהר ציון וגו'¹².

ספר היד הרי הוא ספר הלכות – כדברי הרמב"ם בהקדמתו, בסופה – ולא ספר דרשות על פסוקי התורה

וי"ל בפשטות השינוי דבענין הא' כתב, "זה מלך המשיח" ולאח"ז (שכבר ידוע) כתב, "זה המלך המשיח" (ה"א הדיינה (מלפני זה)).

(6 ש"ב ח, ב.

(7 זכרי' ט, י.

(8 בדפוסים ורוב כתי" הנ"ל (הערה 3). "לדוד".

(9 ש"ב שם, ו.

(10 בכתוב, "ארם". ושם פסוק יד, "והיה כל אדום עבדים לדוד". ועד"ז בדה"א יח, יג. ובכתי" שטוקהאלם, "עבדים לדוד". ולפ"ז כנראה הכוונה לפסוק יד.

(10* ברוב כתי" ליתא, "וגו". וגם מזה משמע קצת שהכוונה לפסוק יד שבש"ב שם, שהמשך הכתוב אין שייך לכאן. משא"כ בפסוק ח שם שממשיך, "נושאי המנחה".

(11 בדפוסים שלפנינו, "והי ירשה וגו'". אבל כ"ה בדפוסים וכת"י הנ"ל (הערה 3).

(12 עובד' א, כא.

(12* ברוב הכתי" הנ"ל נעתק גם המשך הכתוב, "לשפוט את הר עשו", ובכתי" (אוקספורד 610) נוסף גם, "והיתה גו'".

א. בסוף הלכות מלכים¹, בתוך דבריו בענין מלך המשיח, כתב הרמב"ם וזה לשונו: "וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לכיאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר² ושב ה' אלקיך את שבותך כו'".

ובהמשך דבריו: "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה]³ ושם הוא אומר⁴ אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח. דרך כוכב מיעקב זה דוד. וקם שבת מישראל זה המלך⁵ המשיח. ומחץ

(1 פרק יא ה"א.

(2 נצבים ל, ג.

(3 אבל בכתי" הרמב"ם ודפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור (רומי רמ. שוניציא רנ. קושטא רסט. ווינציאה רפד. שי – ברגדיון). שיא (יושטיניאן)), "מיד בני עשו".

"נוסח מלא בלתי מצונזר של פרק זה (פי"א מהל' מלכים) ע"פ כתי" ודפוסים ישנים בצירוף מבוא ושינויי נוסחאות" נדפס בסוף הרמב"ם דהוצאת פרדס (ירושלים). ושם גם צילומים מכמה כתי" דפרק זה. לקמן בפנים ובהערות צויינו (בעיקר) השינויים הנוגעים לנדוד"ד.

(4 פרשתנו כד, יזית.

(5 כ"ה בדפוסים וכמה כתי" הנ"ל (הערה 3)*.

(* ובדפוסים שלפנינו גם ב, וקם שבת מישראל" כתב, "זה מלך המשיח", ורק בב' נענינים האחרונים כתב, "זה המלך המשיח".

ובב' כתי" (אוקספורד 591. שטוקהולם – הובאו

ברמב"ם הנ"ל הערה 3) בכל הלכה זו, "זה מלך". ולאידך, בב' כתי" אחרים שם (אוקספורד 568, 610) גם באשורנו ולא קרוב כתב, "זה המלך המשיח".

אלא (גם) לכך ש„נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון שעומד מבניו". ולכן פירט ופירש את הפסוקים, להראות איך מוכח מהם ש„נבא בשני המשיחים”.

אבל הא גופא צריך ביאור:

בשלמא מה שהוסיף את הראיה מהפסוקים שבפרשת בלעם על עצם הענין של משיח, י"ל שזהו כיון שבפסוק „ושב ה' אלקיך את שבותך” לא נאמר¹⁶ שהדבר יהיה ע"י משיח¹⁷, ולפיכך הביא ראייה נוספת מן המפורש בתורה, ש„נבא” על מלך המשיח. אבל כמה נוגע לראיות אלו (מן התורה) על ביאת המשיח מה ש„שם נבא” לא רק על „משיח האחרון”, אלא גם על דוד, „משיח הראשון”; ובפרט, מהו הצורך לפרש באריכות את כל פרטי הלשונות בפסוקים – איזה מהם מדבר במלך דוד, ואיזה במלך המשיח¹⁸?

16) אבל להעיר שלשון הרמב"ם הוא „העידה עליו”.

17) להעיר מפרש"י סנהדרין (צט, א) ד"ה „אין להם משיח לישראל, אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו”. וראה שו"ת חת"ס יו"ד בסופו (סי' שנו). ושם: והאומר כדעת רבי הלל (שאינן משיח לישראל אלא הקב"ה יגאלם) הרי הוא כופר בכלל התורה.

18) ופשיטא שאין לומר שזהו המדרש* היחידי שמצא הרמב"ם שמפרש הכתובים האלו על מלך המשיח, ולכן הביאו כצורתו (חצי הכתוב הראשון על דוד וכו') – כי א' פשוט שאעפ"כ אין דרך הרמב"ם להעתיק כל פרטי הדברים

(* ע"ד לשון הרמב"ם הוא בבחי' פרשתנו עה"פ 9, „על דרך המדרש”. ועד"ז הוא במדרש הגדול עה"פ 9. וברמב"ן בספר הגאולה שם (מבלי הראיות של הכתובים). ועד"ז קצת במדרש אגדה (באבער) עה"פ 9. וראה רלב"ג עה"פ 9.

וכיוצא בזה; וצריך להבין: כדי להביא ראייה להלכה ש„כל מי שאינו מאמין בו כו"” הוא „כופר בתורה ובמשה רבינו”, היה די לו לרמב"ם שיאמר רק „אף בפרשת בלעם¹³ נאמר ושם נבא במשיח (האחרון שעומד מבניו) שמושיע את ישראל [באחרונה]”, ומאליו היה מובן שכוונתו לפסוקי הנבואה שהתחלתם היא „... אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים”¹⁴ –

ולמה האריך הרמב"ם בפרטי הראיות לכך שכתובים אלו מדברים ב„שני המשיחים”, עד שפירט בכל חלק מהפסוק על מי הוא מרמז וכו'?

ואף אם רצונו לכתוב בפירוש את הפסוקים שאליהם מכוונים דבריו, הרי היה יכול להסתפק בהבאת ההתחלה והסיום, ולציין שהבטחה זו נאמרה בפסוקים „אראנו ולא עתה וגו' והיה ירשה שעיר אויביו גו'”¹⁵.

ב. מכך שהוסיף הרמב"ם את הראיה „אף בפרשת בלעם נאמר”, אף שכבר הביא מקודם את הראיה על עצם הענין, „שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלקיך את שבותך”, משמע (וכן מובן מפשטות לשונו), שהפסוקים ז, „פרשת בלעם” הביאים הרמב"ם, בעיקר, לא (רק) כראיה לעצם ביאת המשיח, גאולת ישראל מהגלות,

13) וכלשונו בפיה"מ פרק חלק יסוד הי"ב ומי שהסתפק בו כו' כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים (ועד"ז הוא בתרגום הר"י קאפאח).

14) כד, יד.

15) ראה אגרת תימן פ"ג קרוב לסופו (מהדורת קאפאח): כמו שהבטיחנו ה' בתורה באמרו אראנו ולא עתה אשוורנו ולא קרוב וכו' והי' אדום ירשה.

דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם",
 כן בודאי תתקיים הנבואה על משיח
 „האחרון שעומד מבניו שמושיע את
 ישראל [באחרונה]”.

אבל מובן שקשה לומר שזהו כל
 הטעם לדבר, שכן בפסוקים אלה לא
 בא הרמב"ם להביא ראיה והוכחה
 לכך שמלך המשיח בודאי יבוא, אלא
 לכך שביאתו היא ענין הכתוב בתורה
 (כפשטות לשונו); ומזה, שמי ש„אינו
 מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו,
 לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא
 בתורה ובמשה רבינו” –

וא"כ, למה נחוץ להודיע כאן
 ש„נבא בשני המשיחים”, וגם „במשיח
 הראשון שהוא דוד”, ובפרט –
 לפרש את (ארבע) הלשונות הכפולות
 בכל אחד מפסוקים אלו, שהראשונות
 מדברות במשיח הראשון, והאחרונות
 – במשיח האחרון?

ד. בהמשך לזה כתב הרמב"ם, אבל
 בהלכה בפני עצמה: „אף בערי מקלט
 הוא אומר²¹ אם ירחיב ה' אלקיך את
 גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו'
 ומעולם לא היה דבר זה ולא צוה
 הקב"ה לתוהו”.

ידוע שגם חלוקת ההלכות בספר
 הרמב"ם היא בדיוק – וצריך להבין:
 מדוע הביא הרמב"ם ראיה זו בהלכה
 בפני עצמה, ולא בהלכה הקודמת, יחד
 עם שתי הראיות הנוספות מן התורה?
 ואם ראוי שתהיה כל ראיה בהלכה
 בפני עצמה, אזי היה לו לקבוע גם את

ג. לכאורה י"ל, שהטעם שהביא
 הרמב"ם את הראיה גם לכך ש„נבא
 בשני המשיחים”, היינו, לכך שנבא גם
 על „משיח הראשון שהוא דוד שהושיע
 את ישראל כו” – דלכאורה, במה נוגע
 הדבר לאמונה בביאת המשיח, שגם
 דוד נקרא משיח בדומה ממש למלך
 המשיח, עד ששניהם נקראים „בשני
 המשיחים” (בה' הידיעה) –

הוא משום שהדבר נוגע אל
 האמונה בביאת המשיח, ומחזק אותה:
 הידיעה שענינו של „משיח” אינו ענין
 חדש, כיון שכבר היה „משיח הראשון
 שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד
 צריהם”, מוסיפה תוקף לאמונה שגם
 לעתיד יבוא משיח שמושיע את ישראל.

(על-דרך הוכחת חז"ל¹⁹ על תחיית
 המתים: „דלא הוו חיי דהוי חיי לא
 כל שכין”);

או באופן אחר, כביאור המפרשים²⁰:
 כיון ש„שני המשיחים” נאמרו באותה
 נבואה, א"כ, כשם שנתקיים חלק
 הנבואה בנוגע ל„משיח הראשון שהוא

במדרש „כ"א זה שנוגע לנדוד", ב) מצינו
 במדרשי חז"ל שגם חלק הראשון „דרך כוכב
 מיעקב” מפרשו במשיח (ראה ירושלמי תענית
 פ"ד ה"ה. דבר פ"א, כ. וראה ת"א ותיב"ע
 עה"פ. ועד"ז מפרש הרמב"ן עה"פ כל הכתובים
 על משיח. וראה דבריו בספר הגאולה (ע' רסו
 – בהוצאת שעוועל) מה שהשיג על הראב"ע
 בפרשתנו שפירשו על (דוד) – וראה לח"מ
 לרמב"ם שם: ואולי הם מדרשים חלוקים – ג)
 ועוד ועיקר: הרמב"ם כאן אינו בא להביא ראיות
 ממדרשי חז"ל „שכל הספרים מלאים בדבר זה”
 (יותר מ„בדברי הנביאים” – לשון הרמב"ם שם
 ה"ב), כ"א מהמפורש בתורה ופשטות הכתובים.

19) סנהדרין צא, א.

20) קרית ספר לרמב"ם הל' מלכים שם. –

21) שופטים יט, ח"ט.

ע"ד סיום מס' מכות.

„בשני המשיחים“: במה היה דוקא דוד (בלבד) נקרא „משיח“ [שהרי, כשם שדוד נמשח בשמן המשחה (בקרן²⁴)

הראיה מפרשת בלעם בהלכה בפני עצמה^{21*}.

ועוד: מדוע דייק לציין את מקור הפסוק, ובפרט – בלשון „אף בערי מקלט הוא אומר“, ולא „(אף) בפרשת שופטים“²², על-דרך לשונו לעיל, „בפרשת בלעם“?

ה. גם צריך להבין את דיוק הלשון²³

274

למש"כ לפני²⁴ „כופר . . בתורה ובמשה רבינו“, ע"ז ש„כופר . . בתורה“ כ' „שהרי התורה העידה עליו כו“, וע"ז שכופר „במשה רבינו“ כ' „אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא“ (ולא „ואף בלעם נבא“ (כבקרית ספר לרמב"ם שם)) וכונתו לנבואת משה (וכן משמע בפי"ה"מ אבות (פ"ד מ"ד), „וכן דוד כו' ושיעדו הש"י לנו ע"י משה רבינו והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שביארו רז"ל“. ולהעיר משל"ה (פרשתנו שסב, ב) בפי' הגמ' (ב"ב יד, ב) „משה כתב ספרו ופרשת בלעם“. ולהעיר משו"ת חת"ס יו"ד שם), היינו שכופר בתורה ובנבואת משה (ונק' אפיקורוס וכופר) אף שגם תורה היא בכלל נבואת משה** (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח***). ועפ"ז יתורץ לכאור' ג"ז שהביא הרא"י מערי מקלט בהלכה בפ"ע, כי וזהי ראי' נוספת מסברא „ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו“, ואינו שייך ל„כופר . . בתורה ובמשה רבינו“. וגם מובן מה שכתב „בערי מקלט הוא אומר“ ולא „בפרשת שופטים נאמר“ וכיו"ב, להדגיש שאי"ז שייך לכופר בתורה כו'.

אבל מובן שג"ז דוחק ואכ"מ. וראה לקמן

בפנים ס"א.

(24) מגילה יד, א.

וא"כ מובן שג"ז „שהתורה העידה עליו“ בודאי תתקיים. ועצ"ע. – וראה לקו"ש שופטים שם ס"ג ובהערות שם.

** ראה פיה"מ פ' חלק יסוד השביעי ויסוד השמיני. ולהעיר מלשון הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ח ה"ג. שם פ"ט סה"א. ה"ד. ה"ה. נתבאר בארוכה בלקו"ש חיי"ט ע' 177 ואילך.

*** ברמב"ם שם: „האומר שאין תורה מעט ה' כו' אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה“, אף שבוה גם מכחיש נבואתו של משה רבינו, שזהו א' מהשלשה הנק' אפיקורסין (שברמב"ם לפני²⁵), ומשמע שתלוי במה בא להכחיש, אף שהכופר בתורה בדרך ממיילא מכחיש נבואתו של משה, לא נקרא עי"ז אפיקורוס. ועצ"ע.

* (21) וראה לקו"ש שנסמן לקמן הערה 67. לקו"ש חל"ד ע' 114 ואילך.

(22) שהרי בנוגע לערי מקלט ישנה עוד פרשה לפני²⁶ (מסעי לה, ט ואילך. וראה גם פ' ואתחנן ד, מא ואילך), שמהלשון „בערי מקלט נאמר“ אינו ברור מקומו בתורה (גם אם הי' נאמר „בפרשת ערי מקלט“).

(23) עוד יש לדייק בלשון הרמב"ם: (א „בפרשת בלעם“, והרי אין דרכו לציין המקור, וכמו שלא כתב בהפסוק שהקדים ושב ה"א, „שהרי נאמר בפרשת אתם נצבים“, (ב הלשון „ושם נבא“ למאי נפק"מ (ודוחק גדול לומר, כיון שמקדים „פרשת בלעם“ צריך לבאר ד„שם נבא“). לכאורה י"ל שהוסיף „ושם נבא“, בהתאם

* לכאורה י"ל באור"א (ועפ"ז מובן הצורך להוסיף ראי' זו „אף בפרשת בלעם“ על משי"כ לפני²⁷ „שהרי התורה העידה עליו“ – דפ' נצבים), שבוה מוכיח שמוכרח להתקיים, כי ההבטחה של תורה יתכן שלא תתקיים שמה יגרס החטא (ברכות ד, א) משא"כ בנבואה שהנבואה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר (רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה ה"ד) – ראה גויא וישלח לב, ח (ובגבורת ה' פ"ז).

אבל נוסף עי"ז שברך נת"ל (בפנים ס"ג) שהרמב"ם כאן לא בא להוכיח אמירת הענין שבודאי יהי', כ"א אף שהוא כופר בתורה ובמשה רבינו, וא"כ אין נוגע הענין דנבואה – הרי החילוק בין ההבטחה דאפשר שתתבטל שמה יגרס החטא לנבואה לטובה כו', מפרש הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שהיינו החילוק במה שבין ה' לנביא עצמו (שבוה אפ"ל שיגרס החטא) לזה שיאמר ה' להבטיח לבנ"א טובה בסתם, שבוה א"א שלא תתקיים ההבטחה,

ו. ולהבין זה יש לבאר תחילה כמה דיוקים בשתי ההלכות הנאות בהלכות מלכים שם.

בהלכה ג' כתב הרמב"ם:

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו³² אין הדבר כך שהרי רבי עקיבא כו' (והביא הראיה מכן כוזיבא, וסיים) ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת. ועיקר הדברים ככה הן, שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה^{32*} לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן [וכלל³³ המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצותן ממשוטן, הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס].

והנה, מזה שבהמשך ההלכה אודות מלך המשיח סיים הרמב"ם, „ועיקר . . שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם

ונקרא משיח ה'²⁵, כך נמשח שאול²⁶ לפני זה (בפך²⁴) ואף הוא נקרא „משיח ה'“²⁷], ומדוע נוגע הדבר כאן?

ואם כדי לציין בייחוד שני מושיעי ישראל (בראשונה ובאחרונה), היה לכאורה מתאים יותר להזכיר את משה רבינו כגואל ראשון ואת משיח כגואל אחרון²⁸.

שניהם הושיעו את ישראל מגלות, משא"כ – דוד.

ולהעיר, שגם בנוגע למדרגתם נבנואה כתב הרמב"ם שמשח גדול מכל הנביאים²⁹, או, כדבריו בספר היד³⁰, „ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו“, משא"כ – דוד³¹.

(25) ש"ב יט, כב. וראה שם כג, א.

(26) ש"א יוד, א. וכ' זה הביא הרמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"ז) לענין משיחת מלך. וראה מגילה שם.

(27) ש"א כד, ו. י. כו, ט. יא. טז. כג. ש"ב א, יד. טז. יט, כב.

(28) להעיר ממשורר פ"ב, ד. זח"א רנג, א. שער הפסוקים פ' ויחי.

(29) באגרת תימן רפ"ד (תרגום הר"י קאפח): שהמשיח נביא גדול מאד גדול מכל הנביאים אחרי משה רבינו . . מעלותו הרי היא הרמה בדרגות הנביאים והנכבדת אחרי משה רבינו.

(30) הל' תשובה פ"ט ה"ב.

(31) ראה מגילה שם ברש"י שהוא נביא וכן נוטה מח, רע"ב. וקשה מוז"ב קנד, א (וראה ניצוצי זוהר שם). וראה ש' רה"ק בתחלתו. ובכ"מ דדוד ושלמה (תהלים ומשלי – כתובים – דלא כסוטה שם) – מל' רה"ק ולא נבואה נ"ה. ואכ"מ.

במו"נ ח"ב פמ"ה (המעלה השני) כתב: דוד ושלמה ודניאל הם מן הסוג הזה ואינם מסוג ישע'י וירמי' . . ודומיהם לפי שאלו . . לא דברו . . כ"א ברוה"ק.

כפיה"מ אבות (פ"ד מ"ד) „וכן בדוד כו' והוא נביא“ (ולהעיר דשם בא בהמשך „ויש לך ללמוד

ממשה רבינו כו'“) אבל בפשטות משם אין רא' כי אינו מדבר במדר' ומעלות הנבואה, כ"א ע"ד ענווה כו' ואינו נוגע החילוקי מדרגות דנבואה ורוה"ק.

בשמונה פרקים (פ"ז): וכן דוד המלך ע"ה נביא אמר כו'. ושם בא לבאר מארז"ל „אין הנבואה* שורה אלא על חכם גבור ועשיר . . ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות“ ומביא דוגמא משלמה דוד, אליהו שמואל יעקב. (32 בדפוסי וכת"י רמב"ם הנ"ל (הערה 3) „שהטפשים אומרים“.

(32*) בכמה כת"י (הובאו ברמב"ם הנ"ל הערה 3): אין חוקי' ומשפטי' משתנים (משתנות).

(33) כ"ה בדפוסים וכת"י הנ"ל (הערה 3) ונשמט בדפוסים שלפנינו.

(* כ"ה בפיה"מ שלפנינו ובתרגום הר"י קאפח. בגמ' שבת (צב, א) „אין השכינה שורה“. ובנדרים (לח, א) „אין הקב"ה נשרה שכינתו“.

מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן³⁷ את העולם כו'.

וצריך להבין: מדוע לא הזכיר הרמב"ם כאן (ובפרק כולו) את המעלות הגדולות שבהן מתואר המלך המשיח³⁹, כדברי הרמב"ם עצמו במקום אחר בפרק ה' ד' 30: „בעל חכמה יהיה יותר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו (וכנ"ל סוס"ה)?

ח. והביאור בכל זה יש לומר בהקדים, דהנה, הרמב"ם קבע מקומן של הלכות מלכים (ומלחמותיהם³⁸, או: ומלחמות^{38*}) בסיום וסוף ספרו היד – דלכאורה, לפי סדר הזמנים שהזכיר הרמב"ם בתחלת הלכות מלכים: „שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך כו' ולהכרית זרעו של עמלק כו' ולבנות בית

כו' משמע לכאורה, שהאומר שמשיח „צריך לעשות אותות או מופתים" או שהוא „מחדש דברים בעולם", הרי בכך הוא מוסיף או גורע בתורה, היפך הענין ש„אין מוסיפין עליהן כו'". וצריך להבין: מהו הקשר בין שני הענינים?³⁴

יתר על כן: בנוגע לנביא כתב הרמב"ם³⁵ ש„כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם אלא האות שלו שיאמר דברים העתידיים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר כו'". הרי, שאע"פ ששלל שם „אות .. שיש בהם שינוי מנהגו של עולם", מכל מקום, לא סיים שם (כבנידון דידן) „שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם"; ולאידך, שם כתב שעליו לעשות אות: „שיאמר דברים העתידיים".

37 כ"ה בדפוסים שלפנינו. אבל בכתי" ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) בא כאן קטע שנשמט „ואם לא הצליח כו'", והתיבות „ויתקן את העולם כו'" הן באמצע דבריו שם, „וכל הדברים האלו (של ישוע הנוצרי) ושל זה הישמעאלי .. אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו כו'". וראה שם בסיום לשונו. וראה לקמן בפנים סעיף טז.

38 זהו השם המלא – כבהקדמת הרמב"ם (ב„מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם") ובהכותרת בספר שופטים והל' מלכים.

38* כ"ה בדפוס רומי הנ"ל. ווינציאה רפד. שי. בהכותרת דספר שופטים והל' מלכים*. ובכתי" ובכתי" התימנים שם. וכן הוא שם (ובכמה כת") בהקדמת הרמב"ם כסופה בהלכות דספר שופטים והלכות מלכים – ראה רמב"ם ספר המדע (ירושלים תשכ"ד). וש"נ.

(* אבל בהקדמת הרמב"ם בסופה (בטידור ההלכות דספר שופטים וכן בהלכות מלכים) בכל דפוסים הנ"ל „ומלחמותיהם" „ומלחמותיהן").

ז. בהלכה שלאחרי זה בהלכות מלכים המשיח הרמב"ם: „ואם³⁶ יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח (ונצח כל האומות שסביביו³³) ובנה

34 סיום הלשון שבהלכה שנשמט ע"י הצנזור וכל המוסיף כו' רשע ואפיקורס – כנראה הכוונה לאותו האיש. ועפ"ז מובן המשך הלשון בהלכה שלאחרי" ראה בהנסמן בהערה 36. אבל לפי"ז – למה הוצרך לומר גם „ועיקר הדברים .. שהתורה כו' מהן".

35 הל' יסודי התורה רפ"י.
36 ביאור הלכה זו ברמב"ם – ראה לקו"ש ח"ח ע' 358, 361*2 בהערות.

ידו מתקיימת מצות מלחמות השם⁴¹ (להכרית זרעו של עמלק) ומצות „לבנות בית הבחירה“, ודוקא באופן זה יתכן קיום כל הלכות ומצוות התורה.

בפועל היה הדבר ע"י דוד המלך, שמלך⁴² על כל ישראל (ישראל ויהודה). הוא כבש את ארץ ישראל – הגמר והשלימות של המלחמות („וה' הניח לו מסביב מכל אויביו“⁴³) – ועל-ידו היתה התחלת (ההכנות על-כף-פנים⁴⁴) לבנין בית המקדש בירושלים („ויאמר דוד זה הוא בית ה' גוי"ו“⁴⁵), וממילא היה יכול להיות קיום התורה והמצוה בשלימות.

ט. הלכות המשיח – קבע הרמב"ם מקומן (בסיום ספרו היד ו) בסוף הלכות מלכים ומלחמותיהם^{45*}, משום שזהו גדרו וענינו של משיח ע"פ הלכה:

בפרק י"א דהלכות מלכים אין הרמב"ם מפרש רק את ענין ביאת המשיח והחיוב להאמין בו, אלא גם מהו ענינו גדרו ופעולתו ואופן

הבחירה – היה לו לקבוע את מקומן של הלכות מלכים בספרו הרבה לפני כן³⁹!

וי"ל, שכך שקבע הרמב"ם מקומן של הלכות אלו בסיום ספרו היד – ספר ה„הלכות“ – הרי הוא מדגיש, שהשלימות של (קיום) התורה וההלכה נעשית בשעה שיש (ענין ה)מלכים⁴⁰, וכמובן גם בפשטות, ששלימות הקיום של כל מצוות והלכות התורה היא כשיש מלך על כל ישראל, שעל-

(39) בהקדמת הרדב"ז לספר שופטים „לפי שדיניו הלכתא למשיחא“. אבל צ"ע, כי: א) כמה הלכות לכאורה אינן הלכתא למשיחא (ראה לדוגמא: פ"א ה"ח ואילך שלכאור' אינן שייכות לאחרי ביאת המשיח) ב) מטעם זה גם ספר הח' והט' (ספר עבודה וקרבנות) היו צ"ל בקירוב עכ"פ (לסיום ספרו.

[ובנוגע לקרבנות ה' אפ"ל בדוחק, כי לדעת הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"ו ה"ו). וראה שם פ"ב ה"ד] „מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי“. אבל בנוגע לביהמ"ק וכל השייך לזה אין לתרץ כן (ע"פ ב"ר ספס"ד. ראה מנ"ח מצוה צה), כי הרמב"ם כתב בהל' מלכים כאן (בריש הפרק ובסופו) דמשיח בונה מקדש (וראה הקדמתו לפיה"מ בנוגע למס' מדות. הל' ביהב"ח פ"א ה"ד). וידועה השקו"ט בזה. ואכ"מ.]

ואולי י"ל: הרמב"ם בתחלת ספר היד (ב,מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם) כתב „ספר ארבעה עשר: אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כו' ודין המלך ומלחמותיו“, ומכיון שהל' מלכים הן „דין המלך כו"ו – מצות היחיד, לכן כתבו בסוף ספרו (אף שכמה הלכות שייכות לכ"א מישראל (ראה הל' מלכים פ"ה ה"ז ואילך)).

(40) להעיר מסהמ"צ הרמב"ם מ"ע קעג (בתרגום ר' שלמה אבן איוב (הובא בהוצאת הר"ח העליר)): שצונו למנות עלינו מלך מישראל שיעמיד אמותנתו. (אבל ראה תרגומו (העליר) ובסהמ"צ לפנינו והוצאת הר"י קאפח). ובהל' מלכים ספ"ד „ותהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו"ו.

(41) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ח. ספ"ד שם.

(42) ראה רמב"ם שם פ"א ה"ז: כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות כו'. שם ה"ט.

(43) ש"ב ז, א. הובא ברמב"ם ריש הל' מלכים ה"ב.

(44) דה"א כח"כט.

(45) שם כב, א. הביאו הרמב"ם ריש הל' ביהב"ח ה"ג. וראה סוטה ט, סע"א. וראה סמ"ג מ"ע קסג: זמן מצוה זו של בנין ביהב"ח לא הגיעה עד ימי דוד. וראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 301 ואילך.

(45*) להעיר דבהכתרת לפרקים יא ויב דהל' מלכים בדפוס וינציאה רפד. שי – „הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח“.

התגלותו, וממילא – מה נכנס בכלל (החיוב), „להאמין בו“.

וזהו כוונת הרמב"ם בתחלת הפרק: „המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד“⁴⁶ ליושנה לממשלה⁴⁷ הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה⁴⁸ האמורה בתורה:

אין זה (רק) סיפור דברים, מה יעשה המשיח ומה יתרחש בימיו, אלא זוהי הלכה: גדרו של משיח הוא, שהוא מחזיר „מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה“ (ואין תפקידו לפעול ענין חדש), ובפועל מתקיים הדבר ע"י „ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל“ (וממילא מביא הדבר אל המטרה והמכוון של ביאת המשיח –) „וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה – דבר התלוי בקבוץ נדחי ישראל, בכך שיהיו כל ישראל יושבים על אדמתם“⁴⁹.

(46) כ"ה בדפוסים שלפנינו. ובכתי"י ודפוסים הנ"ל (בהערה 3) „בית דוד“.

(47) בכתי"י הנ"ל ודפוס רומי וקושטא הנ"ל „הממשלה“. ושם ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) מכת"י: בממשלה, ממשלה.

(48) צ"ע „מצותה“ – ל' יחיד. וברוב כתי"י ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) „מצותן (מצותם) האמורות (האמורה)“.

(49) ראה קרית ספר לרמב"ם שם [ושם הביא הכתוב הנאמר ביובל, אבל מוכח מכאן דהרמב"ם ס"ל דגם שמיטין „ככל מצותה האמורה בתורה“ תלוי במקבץ נדחי ישראל“. וראה רמב"ם הל' שמיטה ויובל ספ"יב. וכידועה השקוט"ט בזה. ואכ"מ].

והנה לפ"ז „מקריבין קרבנות ועושין שמיטין

278 והיינו, שכל הענינים שחסרו בקיום התורה והמצוות מפני שהיה חסרון בשלימות כל ישראל ובית המקדש – אשר זהו כללות ענין הגלות – נשלמים ע"י משיח. וזהו מה שמשח מחזיר „מלכות דוד ליושנה כו“ וחוזרין כל המשפטים“ – הוא מחזיר את שלימות הלכות ומצוות התורה.

[וי"ל שיש בזה גם נפקא-מינה להלכה בפועל, לגבי האמונה בו (ואיך על האדם להיות „מחכה לביאתו“): כיון שזהו גדרו של משיח, צריכה

ויובלות“ הם תוצאה מב' הענינים שכ' לפנ"ז: „ובונה המקדש (ובמילא „מקריבין קרבנות“) ומקבץ נדחי ישראל“ (ובמילא „עושין שמיטין ויובלות כו“).

ואולי משי"כ „חוזרים כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם“ הוא מענין הא' שכתב „להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה“.

אבל צ"ע השייכות, שהרי לכאורה הכוונה ב„כל המשפטים“ היינו התלויים בסנהדרין* – ד' מיתות ועוד (ראה סנהדרין נא, ב. ובפרש"י שם ד"ה הלכתא) שחוזרין בביאת המשיח (ישע"י א, כו). אבל ראה רדב"ז הל' סנהדרין פ"ד הי"ב „שהוא (משיח) יסמוך ב"ד הגדול***. ולהעיר מרמב"ם שם פ"ב ה"ה „מלכי בית דוד כו' יושבין ודנים הם את העם“. ולהעיר מקרית ספר הל' מלכים שם „ומחזיר כל המשפטים כמו שהיו קודם“. וראה לשון הרמב"ם ספ"ד שם: שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט כו' שנאמר ושפטנו מלכנו כו'. ואכ"מ.

(* להעיר שבא' מכת"י (אוקספורד 691) שהובא ברמב"ם הנ"ל (הערה 3) „מקודם שהיו מקריבין“. ולפ"ז הרי זה פירוש „וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם (שהוא בזה ש)מקריבין קרבנות ועושין שמיטין כו“, ולא ענין בפ"ע. ואולי כ"ה הפירוש גם לפי הגירסא שבדפוסים רוב הכתי"י „מקריבין קרבנות“ (בלי וא"י). ובכתי"י (ברמב"ם הנ"ל שם) „ומקריבין“ (בוא"י). וכ"ה בקרית ספר שם.

(** וראה לקו"ש ח"ט ע' 105 הערה 74, וש"נ.

הראשונה" – „משיח הראשון שהוא דוד“⁵².

וממשיך הרמב"ם: „ושם הוא אומר“, שכל הפרטים שהיו „במשיח הראשון – דוד“ יהיו גם ב„משיח האחרון“, זה מלך המשיח, למן תחלת התגלותו וממשלתו ועד לשלימותה: „ומחץ פאתי מואב“ בדוד – ודוגמתו במשיח היא „וקרקר כל בני שת“; וכן: „והיה אדום ירשה זה דוד“, „והיה ירשה שער אוביו זה המלך המשיח“.

משיח יביא לשלימות התורה, שכן, ע"י השחרור משעבוד מלכיות, עד אשר – אדרבה – משיח הוא שישלוט בהם, יהיו ישראל יכולים „לעסוק בתורה ובמצות כהוגן“⁵³, „יהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל“⁵⁴ (וכמו שהאר"י⁵⁵ בזה הרמב"ם)⁵⁶.

52) ולהעיר מסנהדרין (צח, סע"ב): עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר כו' כגון קיסר ופלגיי קיסר. וראה זח"א פב, ב. ז"ח נג, א. וראה צפע"י עה"ת ויחי מט, ט.

53) רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

54) הל' מלכים פי"ב ה"ד.

55) הל' תשובה והל' מלכים שם.

56) שעפ"ז מובן בפשטות מה שמגדרי ומצות המלך הוא שנלחם מלחמות ה' (כברמב"ם שם פ"א ה"ח. ספ"ד. ולהעיר שההלכות נקראו „הל' מלכים ומלחמותיהם“⁵⁷). וגם זה „אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה . . . זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם“ (שם רפ"ה). שענינים אלו דוקא

(* כ"ה בגמ' וע"י. ובערוך (ערך קטר): ופלא.

(* ראה לעיל הערה 38. ולהעיר שגם להדפוסים וכת"י שבכ"מ בהכותרת „ומלחמות“ (לעיל הערה 38*), הרי בהקדמתו בסופה לפני שמפרט פרטי ההלכות בכל הדפוסים וכת"י „ודין המלך ומלחמותיו“ (כנ"ל הערה 39), או ומלחמותיה, ומלחמותו – ראה רמב"ם הנ"ל הערה 38*.

האמונה להיות לא רק שיבוא כדי לגאול את ישראל מהגלות, אלא – „מאמין בו“ שהוא מחזיר „מלכות דוד ליושנה . . . וחוזרין כל המשפטים“⁵⁰.

י. ועל זה מביא הרמב"ם ראייה: מנין לנו שהמשיח יבוא ויביא לשלימות התורה, „להחזיר מלכות דוד ליושנה כו' וחוזרין כל המשפטים“ – „שהרי התורה העידה עליו“.

ובראיות אלו יש שני פרטים:

„שנאמר ושב ה' אליך . . . וקבצך וגו': מכאן אנו למדים שיהיה קבוץ נדחי ישראל, אשר מצב זה גורם את האפשרות להיות „מלכות דוד וכל המשפטים“⁵¹ – קיום הלכות ומצוות התורה שבטלו ע"י גלות ישראל.

„אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל (באחרונה)“: מכאן אנו למדים שהדבר ייעשה ע"י משיח, וענינו של משיח הרי הוא „להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה“ – הוא „משיח האחרון“ של „(ממשלה)

50) ועפ"ז יומתק מש"כ הרמב"ם בפיה"מ פ' חלק בסוף עיקר הי"ב, ומכלל יסוד זה (דביאת המשיח) שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו. ובראש אמנה (לר"י אברבנאל) פ"א (שהעתיק ה"ג עיקרים מהעתקת הר' שמואל תיבון . . . ראוי שנסמוך עליו כו" כלשונו שם רפ"א) הלשון „וכל החולק על מלכות זאת המשפחה“.

51) ראה שו"ת חיים שאל ח"א סי' צז: פירוש שיהי' מלך על כל ישראל ויהודה כמו שאמר הכתוב ומלך אחד יהי' לכולם . . . וכל זה כלל הרמב"ם באומרו מלכות בית דוד ליושנה.

יא. עפ"ז מובן מה שהקדים הרמב"ם: „וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו כו" (והביא על כך את הכתוב „ושב ה' אלקיך גו" ואח"כ „אף בפרשת בלעם");

דלכאורה, במה נוגעת כל-כך ההדגשה אשר „לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו" להלכות משיח בספר הרמב"ם⁵⁷ (– ענין זה שייך לכאורה להלכות תשובה⁵⁸, שבהן נתבאר גודרי כופר וכו')⁵⁹?

מונעים את ישראל מקיום התומ"צ. משא"כ מלחמת הרשות.

בפסוקים י"ל שהרמב"ם בא להדגיש תוקף האמונה וגדרה, וג"ז הוא הלכה, שהאמונה בביאת המשיח צ"ל בודאות והתאמתות כזה (לא כהתאמתות שמצד „שאר הנביאים בלבד אלא" התאמתות שמצד) תורה ומשה רבינו (שהרי התורה העידה עליו), ועפ"מ בהל' יסודי התורה פ"ח.

ועפ"ז מובן גם מה שהוסיף „ובמשה רבינו" כי נבואת משה נתאמתה „במעמד הר סיני (ע"י) שענינו ראו כו' ואזנינו שמעו", והתאמתות נבואת משה רבינו מביאה „נאמנות שהיא עומדת לעולם" בתורה – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 184 ואילך.

ועפ"ז יומתק גם מש"כ בשלילה „לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר", ולא כהלשון בקריית ספר לרמב"ם שם „כופר בתורה ובמשה רבינו ובשאר הנביאים", כי גם זה הוא הלכה – בגדר אמונה בביאת המשיח. ולהעיר מלשונו בסוף ה"ב שחזור ומוסיף „אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך לראי" שכל הספרים מלאים בדבר זה.

(58) ובפיה"מ פ' חלק.

(59) פ"ג ה"ח.

אלא שבכך מדגיש הרמב"ם, שענינו של מלך המשיח, להביא לשלימות בהלכות ומצוות התורה („ולהחזיר מלכות דוד ליושנה כו' וחזרין כל המשפטים"), אינו ענין שנתגלה ע"י הנביאים סתם, כי אם ענין של „תורה ומשה רבינו" גופא: התורה גופא אומרת ומבטיחה שיבא המשיח, ואז תהיה שלימות התורה⁶⁰.

וזהו שסיים: „ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים", להורות, שכל הענינים שנאמרו ע"י כל הנביאים הם ענין בתורה עצמה – בשלימות קיום התורה והמצוות.

יב. וזהו גם הטעם לכך שקבע הרמב"ם את הראיה מערי מקלט בהלכה בפני עצמה, כי בכך מביא לא רק ראייה שמפורש בתורה שיבא – ע"י המלך המשיח – זמן השלימות בקיום התורה והמצוות, אלא עוד זאת, שמצאנו „בערי מקלט" שתהיה הוספה במצוה גופא, „ויספת לך עוד שלש ערים גו", „ולא צוה הקב"ה לתוהו".

כלומר, שהתורה גופא מכריזה ואומרת, שצריך לבא בעתיד זמן אשר בו יהיו מצוות התורה כדבעי.

יג. ע"פ כל הנ"ל יובן מ"ש הרמב"ם בהלכה ג: „ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך" (ובזה הוא שולל שני דברים: לא זהו ענינו של משיח „לעשות אותות

(60) ראה לקמן הערה 63.

ומאחר שגדרו וענינו של משיח אינו אותות ומופתים וחיידוש דברים בעולם, הרי מובן גם שלא זהו המבחן על אמיתתו:

כשם שהבחינה לאמיתתו של נביא היא „האות שלו, שיאמר דברים העתידיים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וגו'” (כנ"ל סוס"ו), היינו, שאמיתתו נבחנת בכך שהוא ממלא את ענינו, „נביא” – הוא אומר דברי עתידות⁶⁴ –

על-דרך זה מובן גם בנוגע למשיח, שאע"פ שיהיה גם נביא גדול, ואף יותר מכל הנביאים (קרוב למשה רבינו), מכל מקום, גדרו וענינו הוא – „מלך המשיח” כנ"ל, וממילא מובן (הלכה ד) שהבחינה והסימן לאמיתתו הם – אם ענינו בעצמו הוא תורה וקיומה: „ואם⁶⁵ יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות... כפי תורה שבכתב ושבעל פה”, והוא פועל את שלימות קיום המצוות של ישראל – „ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה וילחום מלחמות ה'” כו' (וגם „ילחום מלחמות ה'” הוא פרט בהבאת שלימות

ומופתים ומחדש דברים בעולם”⁶¹, ולא זוהי הבחינה על אמיתתו⁶², וסיים „ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים”:

כיון שגדרו וענינו של משיח הוא כנ"ל – שלימות בקיום הלכות ומצוות התורה – על כן, אם עולה על הדעת „שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם” על-מנת לפעול שינוי בעולם, הרי זה בסתירה לכך אשר „התורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם”⁶³.

61) כדמשמע לכאורה מפשטות לשונו. אבל ראה הערה הבאה.

62) כדמשמע לכאורה מהראי' מבן כוזיבא. וראה מאמר תחיית המתים רפ"ו.

בארוכה ביאור הלכה זו ברמב"ם והשגת הראב"ד בזה – ראה לקו"ש חכ"ז ע' 191 ואילך.

63) ע"פ כהנ"ל יש לבאר מה שהרמב"ם מנה ביאת המשיח לא' מהעיקרים (ראה ראש אמנה פ"ג הספק החמישי. שו"ת חת"ס שם), שהוא לא רק „לפי שביאת המשיח באה מפורשת בתורה בנביאים ובכתובים כו' לכן הכופר בביאתו הרי הוא כאלו כופר בתורה ובנביאים ובכתובים כו'” (ראש אמנה פי"ד „והטענה השלישית”. וראה שו"ת חת"ס שם), כ"א לפי שזה נוגע לשלימות גדר התורה, שא' מגדר' הוא שיה' זמן שהתורה וקיומה יהיו בשלימות.

בסגנון אחר: נצחיות ושלימות התורה, זה ש„התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים” (להיותה רצונו העצמי של הקב"ה – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 182-3 ובהערות שם) הוא לא רק בענין ציווי הבורא, כ"א גם בלימודה וקיומה בפועל, וזה יהי' בביאת מלך המשיח.

ועפ"ז אולי י"ל שזהו גם הטעם, שלא נמנה אמונה בביאת המשיח במנין המצוות (ראה ראש אמנה שם פ"ה הספק ה'ג). ונע"ד (ויתירה מזו) זה שציוויים כוללים אינם נמנים במנין המצוות (סהמ"צ שורש ד). ולהעיר מלשון הרמב"ם הל'

מלכים שם „וכל מי שאינו מאמין בו כו'”, ולא כתב שצריך להאמין בו, כמ"ש בפיה"מ שם (וראה ראש אמנה ספי"ט).

64) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"י ה"ג: הא למדת שאין הנביא עומד לנו כו'. וראה שם ספ"ז. פ"ט ה"ב.

65) ועפ"ז מובן ומודגש ביותר ההמשך להלכה שלפנ"ז, שלכן מתחיל הרמב"ם „ואם” – בוא"ו. וראה קרית ספר שם „אין מלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים אלא כשיעמוד מלך כו'”.

קיום התורה כנ"ל – הסרת-סילוק כל „נוגש ומבטל“ מצד האומות).

אלא שכל זה מועיל לדעת אשר „הרי זה בחזקת שהוא משיח“. וכאשר הוא מביא אל שלימות קיום התורה והמצוות בפועל, „אם עשה והצליח ונצח כל אומות שסביביו ובנה מקדש במקומו וקבץ נחצי ישראל“, אז דוקא „הרי זה משיח בודאי“, שכן אז „תוזרין כל המשפטים . . ככל מצותה האמורה בתורה“ – שלימות בהלכות וקיום המצוות בפועל⁶⁶.

יד. ויש להוסיף בזה, שהראיות שהביא הרמב"ם לפני כן אינן רק

66 עפ"ז מובן בפשטות מה שלא הביא הרמב"ם (גם) בתחילת הפרק שמישיח ילחום מלחמות ה' – כי שם מבאר הגדר והמכוון שלו (להחזיר מלכות דוד ליושנה כו') – לאחר שכבר הביא לשלימות התורה, כשהוא „משיח בודאי“, משא"כ קודם הנצחון במלחמות ה'.

עפ"ז אולי יש להוסיף (בפנימיות העניינים עכ"פ), שזה שהביא הרמב"ם שני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד כו' ובמשיח האחרון כו' – כי דוגמתו נמצא במשיח עצמו, ב' תקופות ודרגות לאחרי ביאת המשיח: לפני שיבנה ביהמ"ק – שאז הוא עדיין „בחזקת משיח“, בדוגמת דוד שלא בנה המקדש, וענינו ילחם מלחמות (ראה דה"א כב, ח) והכין הכל לבנין ביהמ"ק מיד ה' עלי השכיל (שם כח, יט); כשהוא משיח ודאי ש„בנה מקדש במקומו“. וראה בארוכה מכתב כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע (אגרות קודש שלו ח"א ע' שיב) בביאור לשון רז"ל „בן דוד בא" או „דוד בא" (ע"פ הב"ח או"ח סקי"ח) דיש ב' מדריגות במשיח: ביאתו לפני בנין ביהמ"ק וירושלים (שאינו הוא בחזקת משיח) ואחר שיבנה משיח את ביהמ"ק וירושלים דאז „כיון שנבנית ירושלים – בא דוד“ (מגילה יז, ב) – (משיח בודאי).

ולהעיר משינוי הגירסא ברמב"ם (כנ"ל סעיף ט והערה 46) „להחזיר מלכות דוד“ או „בית דוד“. ואכ"מ.

על כללות הדברים בתחילת הפרק, אשר „המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה . . ככל מצותה האמורה בתורה“, אלא גם על הפרטים בהלכה⁶⁷;

ולכן הביא הרמב"ם גם בראיה מפרשת בלעם, אשר „נבא בשני המשיחים . . דוד ומשיח“, את ארבעת הפרטים והעניינים (בהתגלות) משיח כפי שהם מפורשים שם – „ושם נבא“ – כי הם ההמשך לענין „להחזיר מלכות דוד ליושנה“.

בכללות נחלק הדבר לשלש חלוקות: א) דוד ומשיח עצמם, ב) פעולתם ומלכותם על ישראל, ג) פעולתם ומלכותם על אומות העולם (על העולם בכלל). ובענין השלישי גופא ישנם שני זמנים ועניינים, כדלקמן.

טו. ענינים בעצמם – „יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבועל פה“.

וזה מפורש בתורה „אראנו (אראה אותו) ולא עתה זה דוד אשורנו (אראה אותו) ולא קרוב זה מלך המשיח“ – הנבואה על דוד ומשיח עצמם.

ב) „ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה“ – פעולתם ומלכותם על ישראל, המפורשות בהמשך הכתוב „ודך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט

67 ועד"ז בנוגע להשלילה (הפרט) שבהלכה ג' שמוכח הוא מהראי' שהביא בהלכה ב' שהיא הקדמה להלכה ג' – ראה לקו"ש כח"ד ע' 109 ואילך.

זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו
מים עד ים".

[וגם כאן מודגשת מעלתו של מלך
המשיח: בדוד נאמר רק (א) „מחזי” (ב)
„פאתי מואב”; אבל במשיח נאמר: (א)
„וקרקר”, (ב) „כל בני שת” – השליטה⁷²
על כל האומות⁷³.

או כהלשון נבניאיים: בדוד (א) „וי”
(ב) „את מואב”; ובמשיח (א) „ומשלו”
(ב) „מים עד ים”].

283

(ד) „ויתקן את העולם כולו לעבוד
את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך
אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם
בשם ה' ולעבדו שכם אחד” – דבר
זה אמור בפסוק „והיה אדום ירשה זה
דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים
וגו'. והיה ירשה שעיר אויביו זה המלך
המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר
ציון וגו’⁷⁴.

(72) כבת"א שם. וכן הוא לכאורה לפי
הרמב"ם שהרי הביא „ומשלו מים גו'”. ובראב"ע:
הורס. וראה שם ד"ה בני שת. ועד"ז ברלב"ג
ורד"ק. וראה תיב"ע ות"י. לקו"ש שם. ואכ"מ.
(73) ראה במקומות שבהערה הקודמת.
(74) וי"ל דשייך גם „ובנה מקדש במקומו”
שהרי „נחלה זו ירושלים” (מגילה י, א. וראה
זבחים קיב, ב. קיט, א) שענינה ירושה וקביעות
שאינן אחרי היתר (הפסק). וראה רמב"ם הל'
ביהב"ח פ"א ה"ג. לקו"ש חט"ז ע' 465 ואילך.

ומה שלא נרמז בפסוק בפ"ע – כי זה נכלל
(ביחד עם „וקבץ נדחי ישראל”) בממשלתו על
ישראל – „וקם שבט ישראל”.

ואולי י"ל (ע"ד הרמז עכ"פ) שלכן כתב
הרמב"ם בפרשת בלעם, להסביר ולהדגיש מה
שעיקר נבואתו ה' ע"ד מפלת האומות ושליטת
דוד ומלך המשיח עליהם, שהוא ע"ד מיני' ובי'
אבא ניזיל ב' נרגא, שהנביא של אוה"ע (שהוא
בדוגמת משה* – ספרי ברכה לד, יוד. ועוד)

(* בדרגת נבואת בלעם – ראה מו"נ ח"ב פמ"ה,

מישראל זה המלך המשיח” – דבר
המורה על שייכותם לבני ישראל,
„כוכב מינקב . . שבט מישראל”.

[ומכאן למדנו גם את השלימות
(והיתרון) של מלך המשיח, משיח
אחרון, לגבי משיח ראשון:

על דוד נאמרה הלשון (א) „כוכב”,
המורה על אדם המרומם ומנושא משאר
בני אדם⁶⁸ [כמובן מדברי הרמב"ם⁶⁹
בנוגע לכוכבים כפשוטם, „כל הכוכבים
והגלגלים כולם בעלי נפש ודעה
והשכל הם כו' ודעת הכוכבים כו'
וגדולה מדעת בני אדם”]; (ב) „מיעקב”
– המורה על בני ישראל כאשר אינם
בתכלית המעלה.

אבל בנוגע למשיח נאמר (א) „וקם
שבט”, שפירושו כפשוטו הוא „מלך
רודה ומושל”⁷⁰, והדבר קיים בגלוי
במשיח, „ויכוף כל ישראל לילך בה
ולחזק בדקה”; (ב) „מישראל” – שם
המעלה של ישראל⁷¹.

(ג) „וילחם מלחמות ה' . . אם עשה
והצליח ונצח כל האומות שסביביו”
– דבר זה נאמר בפסוק „ומחץ פאתי
מואב זה דוד וכן הוא אומר ויך את
מואב וימדדם בחבל וקרקר כל בני שת

(68) ראה רד"ק עה"פ. וראה רלב"ג ורמב"ן
לפירושה שקאי על משיח. וראה לקו"ש ח"ג ע'
88 ואילך.

(69) הל' יסוה"ת פ"ג ה"ט.

(70) פרש"י עה"ת.

(71) והמעלה דמשיח מודגשת גם בענין הא',
המדבר בדוד ומשיח עצמם: בדוד אומר „ולא
עתה”, אבל אראנו בזמן קרוב; ובמשיח – „ולא
קרוב”, לפי שזהו ענין ומדריגה נעלית שבאה רק
לאחרי אריכות זמן שנתרבו מעשינו ועבודתנו
בכדי להגיע לבחי' זו.

[גם כאן מובנת מעלתו של משיח: בנוגע לדוד נאמר „והיה אדום ירשה“, וזה מתבטא בכך אשר „ותהי אדום לדוד לעבדים“, ואילו בנוגע למשיח – „והיה ירשה שער אויביו“, היינו, לא זו בלבד שיהיו אנשי העיר עבדיו, אלא כדבר שנאמר בפסוק „ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו“, שסימומו „והיתה⁷⁴ לה המלוכה“].

טז. החידוש בענין הרביעי הנ"ל על פני הענין השלישי, „ילחם מלחמות ה" ונצחון האומות – „ומשלו מים עד ים" – מובן מלשונות אלו גופא, „ומשלו . . ירשה“, „וילחם . . ויתקן את העולם“, והוא בדוגמת החידוש שבירושה על פני כיבוש (וכמו שמצינו שני ענינים אלו בנוגע לארץ ישראל – שהחזיקו בה ישראל ע"י כיבוש, וגם קיבלו אותה בירושה)⁷⁵:

ענין המלחמה והנצחון – כיבוש מלחמה – הוא באופן של „קרקר“ „ומשלו“, שליטה, היפך מציאותו ורצונו של הנכבש;

ועל-דרך-זה מובן החידוש של „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד“, על פני „וילחם מלחמות ה' . . ונצח כל האומות שסביביו“ – בכך שהאומות גופא מכירים באמת מלכותו של מלך המשיח [וכפי שמרומז – ואף מפורש – בסיום ההלכה (שנשמטה ע"י הצנזור): „וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום ו(י)נשא מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם ושנביאיהם ואבותיהם הטעום“], ומתקיים בהם „לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד“⁷⁶.

284 והאמונה השלימה בביאת המשיח כפי שהיא ע"פ תורה, והציפיה לבואו – „מחכה לביאתו“, אחכה לו בכל יום שיבוא (ד"ל שנכלל בזה גם הלימוד בהלכות משיח) – היא גופא תקרב⁷⁷ ותמהר את ביאתו באופן של „אחישנה“, ובקרוב ממש.

(משיחות י"ב תמוה, מוצש"ק
פ' בלק ופ' פנחס תשל"ח)

מנבא על מפלתם של אוה"ע ושליטת ישראל עליהם. וע"ד מרז"ל בנוגע לעובדי (סנה' לט, ב ד), ועלו מושיעים בהר ציון וגו" (שהביא הרמב"ם בסוף ההלכה כאן) הוא סיום נבואת עובדי). ושם גם בענין דוד – „ויך את מואב“, שהביא הרמב"ם כאן).

⁷⁴* ראה לעיל הערה *12.
⁷⁵ להעיר מלקו"ש חט"ו ע' 106.

⁷⁶ ושייכות ענין זה למלך המשיח מובן ממ"ש שם (פ"ח ה"י) „צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח“. וראה שם ספ"ד „ולמלאות העולם צדק“. ואולי י"ל שהם „לכוף“, ו"למלאות כו" ב' ענינים, כהחילוק בין ענין הג' וענין הד' שבפנים.

וראה לקו"ש חכ"ג ע' 174 ואילך.
⁷⁷ ראה שיחת אחש"פ תרצ"ט.

שהי' במדרגת רוק"ק (ולא נבואה) כדוד ושלמה. וראה פ"י קרקשקש ואברבנאל שם. ובצפוני עה"ת פרשתנו (כב, לה) דאח"כ עלה בגדר נביא כו' ואח"כ רצה שיהי' כמשה רבינו. ומשמע קצת שם, שזה שייך לנבואה זו האחרונה. עיי"ש.

